

УДК 339.1:338.43

Федорчук О. М., кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства, Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

У статті розглянуто поняття, основні підходи і концепції до розуміння сутності розвитку інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектору, її ознаки та функції. На основі аналізу економічного стану ринку матеріально-технічних ресурсів обґрунтовано необхідність формування державної політики розвитку інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектора України. Визначено його стратегічні цілі і тактичні завдання. Запропоновано трьох сегментну модель регіонального ринку аграрної сфери в структурі трьох збільшених ринково-відтворювальних блоків: виробничий, ресурсний і ринковий. Підкреслено, що без розробки ефективних економічних і мотиваційних механізмів, а також політичної волі влади, наявні основи розвитку інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектора України не забезпечать бажаного результату.

Ключові слова. Ринкова інфраструктура, кредитування, державна підтримка, матеріально-технічні ресурси.

Федорчук А. М., кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики предприятия, Херсонский государственный университет м. Херсон, Украина

РАЗВИТИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ РЫНКА МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

В статье рассмотрено понятие, основные подходы и концепции к пониманию сущности развития инфраструктуры рынка материально-технических ресурсов для сельского хозяйства, ее признаки и функции. На основе анализа экономического состояния рынка материально-технических ресурсов обоснована необходимость формирования государственной политики развития инфраструктуры рынка материально-технических ресурсов для аграрного сектора Украины. Определены его стратегические цели и тактические задачи. Предложено трех сегментную модель регионального рынка аграрной сферы в структуре трех увеличенных рыночно-производственных блоков: производственный, ресурсный и рыночный. Подчеркнуто, что без разработки эффективных экономических и мотивационных механизмов, а также политической воли власти, имеющиеся основы развития инфраструктуры рынка материально-технических ресурсов для аграрного сектора Украины не обеспечат желаемого результата.

Ключевые слова. Рыночная инфраструктура, кредитование, государственная поддержка, материально-технические ресурсы.

Fedorchuk Alexandr, Candidate of Economic, assistant professor of the enterprise economy, Kherson State University, Kherson, Ukraine

DEVELOPMENT OF MARKET INFRASTRUCTURE MATERIAL AND TECHNICAL RESOURCES FOR THE AGRARIAN SECTOR

The article deals with the concept, the main approaches and concepts to the understanding of the market infrastructure material and technical resources for the agrarian sector, its features and functions. Represents the necessity of national policy development for supporting the ukrainian market infrastructure material and technical resources based on analysis of economical situation of market infrastructure material and technical resources for the agrarian sector. Its strategic objectives and tactical tasks are determined. Particular attention is paid to the three segmented model the structure of the regional market of the agrarian sector increased three market-reproductive units: industrial, resource and market. It is emphasized that the available organizational and legal bases of ukrainian market infrastructure material and technical resources for the agrarian sector development will not give expected effects without working out effective economical and motivational mechanisms as well as the political will of the authorities.

Keywords. *Market infrastructure, lending, government support, agriculture, material and technical resources.*

Постановка проблеми. У ринкових умовах важливим фактором ефективного функціонування аграрних підприємств є наявність розвиненої інфраструктури, яка є обов'язковим компонентом будь-якої цілісної економічної системи і підсистеми. Створення розгалуженої інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів – найбільш актуальне питання проведення кардинальних змін в структурі національної економіки України. Адже саме вона забезпечує взаємодію аграрних підприємств, фірм, галузей, регіонів, окремих ринків в цілому.

Враховуючи значний наявний потенціал аграрного сектора України з виробництва сільськогосподарської продукції особливого значення набуває створення сучасної, за світовими стандартами, інфраструктури аграрного ринку. Формування інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектору має завданням обслуговувати процес ринкового товарообміну, забезпечувати його надійність, прозорість і стабільність.

Розвиток сільського господарства України як пріоритетної галузі національної економіки повинен бути зорієнтованим на забезпечення продовольчої безпеки держави, зростання її експортного потенціалу, а саме: формування

багатоукладної аграрної економіки; забезпечення вільного розвитку підприємництва та малого бізнесу; різнобічних ефективних організаційно-правових форм господарювання з максимальним використанням можливостей кооперації та орендних відносин; вдосконалення прав власності на землю та засоби виробництва; забезпечення опосередкованого державного регулювання економіки агропромислового виробництва з економічною свободою підприємств і організацій в умовах ринкових відносин; державну підтримку розвитку агропромислового комплексу на основі освоєння цільових державних програм; забезпечення захисту вітчизняних товаровиробників, формування інфраструктури ринку, входження агропромислового комплексу з конкурентоспроможною продукцією і продовольчими товарами у світове співтовариство; удосконалення ринкових механізмів цінового регулювання, кредитно-фінансової системи та податкової політики; формування інфраструктури ринку, спрямування інвестицій на відновлення та розвиток ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості; прискорення розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та хімічної промисловості для

забезпечення агропромислового виробництва сучасною технікою, мінеральними добривами, засобами захисту рослин, ветеринарними препаратами через наявну інфраструктуру ринку матеріально-технічних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Базисні основи створення, функціонування та розвитку багатьох сегментів інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектору, викладено в роботах відомих вчених-економістів: П. Гайдуцького, Я. Білоусько, М. Дем'яненко, М. Маліка, Г. Підлісецького, П. Саблук, В. Шепаніна, О. Шпичака та ін. Їхніми зусиллями створений міцний теоретико-методологічний фундамент названого напрямку, вирішено багато його практичних аспектів. Однак дослідження питань розвитку інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів сільського господарства виявило недостатній розвиток багатьох його сегментів, особливо того, що стосується зберігання та збуту продукції. Також важливою умовою забезпечення стабільного розвитку інфраструктури ринку матеріально-технічних ресурсів має стати активне застосування механізмів його державного регулювання. Суть такого регулювання полягає в забезпеченні збалансованості кількісних та якісних параметрів попиту і пропозиції, їхньому оптимальному співвідношенні.

Перед аграріями постає проблема трансформації діючого ринку матеріально-технічного забезпечення сільського господарства в ринкову інфраструктуру. Вона може бути здійснена при дотриманні наступних основних принципів:

– економічна рівноправність постачальницько-посередницьких формувань із постачальниками й споживачами;

– демонополізація сфери обігу й створення умов для конкуренції;

– використання різноманітних форм власності, організаційних структур і видів госпрозрахункової діяльності постачальницько-посередницьких формувань;

– надання самостійності основній ланці інфраструктури постачальницько-посередницьким формуванням і підприємствам;

– спрямованість економічних інтересів працівників постачальницько-посередницьких формувань і підприємств на збільшення видів і підвищення якості зроблених послуг [1].

Світовий досвід свідчить про те, що ефективність ринкової економіки забезпечується при наявності трьох умов: формування конкурентного середовища, дотримання принципів вільного підприємництва й цілеспрямованої регулюючої ролі держави [2].

Мета і завдання дослідження.

Найважливішим завданням у нових умовах господарювання стає розвиток ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного сектору. Надалі в міру стабілізації товарного ринку, збалансованості попиту та пропозиції процес матеріально-технічного забезпечення споживачів агропромислового комплексу буде здійснюватися тільки шляхом вільної купівлі-продажу засобів виробництва, що, у свою чергу, буде сприяти посиленню комерційно-ділових зв'язків у процесі виробництва, обігу й споживання товарів виробничого призначення.

Одним з напрямків збільшення ринкової номенклатури, збалансованості попиту та пропозицій є створення на комерційній основі агропромислових асоціацій і об'єднань, акціонерних товариств, членами яких на взаємовигідній паритетній основі можуть виступати промислові підприємства, постачальницько-посередницькі формування й споживачі. Істотну роль у збалансованості попиту та пропозиції, підвищенні рівня задоволення замовлень споживачів на матеріальні ресурси повинні зіграти виробничі послуги (по прокату техніки, складанню машин, комісійній торгівлі й ін.), що надаються селянсько-фермерським господарствам, орендним колективам і кооперативам, іншим споживачам.

Сьогодні найважливішим методом при дослідженні сутності ринку матеріально-

технічних ресурсів стає його розгляд як щодо однорідної соціально-економічної системи. Об'єктами руху товарів є засоби виробництва, суб'єктами ринкових відносин – посередницькі структури системи матеріально-технічного забезпечення [3]. Ринок сільськогосподарської продукції й ресурсів поєднує цільова функція – обслуговування сільськогосподарських товаровиробників і єдині логістичні методи торговельно-посередницької діяльності. Державне регулювання ринкових відносин у системі матеріально-технічного забезпечення сільського господарства дозволить погодити економічні інтереси учасників ринків матеріально-технічних ресурсів і продовольства через систему правової, організаційно-управлінської, фінансово-економічної й планової діяльності державних структур.

Розширення дії ринку виражається насамперед у перебудові систем ціноутворення й обороту продукції матеріально-технічного призначення (включаючи засоби виробництва й капіталовкладення), формуванні ринкових структур. Ринок матеріально-технічних ресурсів розвивається разом з відтворювальними відносинами.

Однією з найважливіших особливостей аграрної економіки України є низький рівень платоспроможного попиту сільських товаровиробників на техніку й інші промислові товари, необхідні сільському господарству для виробничої діяльності [4]. У результаті різко скорочуються поставки й споживання промислової продукції в сільському господарстві, істотно звужується його відтворювальна база, що обумовлює зниження валової й товарної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження показало, що ринок матеріально-технічних ресурсів може розглядатися в декількох аспектах: по об'єктах, у просторовому розрізі, по механізмі функціонування; за рівнем насиченості. Поняття ринку не зводиться до процесу товарообміну й купівлі-продажу

товарів матеріально-технічного призначення, а визначається системою економічних відносин, що забезпечують ефективне функціонування аграрного виробництва на основі інтересів товаровиробників. Ринок матеріально-технічних ресурсів, на нашу думку, варто розглядати не тільки як сферу дії й використання закону вартості, вартісних методів обліку витрат і результатів, інструментів регулювання взаємин з підприємствами й державою (тобто як сферу обміну в умовах існування товарного виробництва), але і як динамічну взаємодію всіх елементів єдиного відтворювального циклу.

Ринок засобів виробництва для села повинен охоплювати природно-кліматичну зональність регіонів України, спеціалізуватися на їхній номенклатурі в певній зоні обслуговування [5].

Методологічна база формування й функціонування регіонального ринку матеріально-технічних ресурсів ґрунтується на інтенсифікації, структурній збалансованості, необхідності переорієнтації процесів ресурсозабезпечення на кінцеві результати. Функціонування ринку матеріально-технічних ресурсів як виробничо-економічної системи припускає реалізацію наступних принципів:

- системності, що означає розгляд об'єкта функціонування як єдиної системи;
- комплексності, що припускає прогнозування, програмування й планування (регулювання) всіх видів виробничо-технічних ресурсів;
- суцільності, що виражається в необхідності обліку міжрегіонального обміну;
- оптимальності.

Пропонується трьохсегментна модель регіонального ринку в структурі трьох збільшених ринково-відтворювальних блоків:

- виробничий (сільське господарство, система зберігання, виробнича структура, переробка);

– ресурсний (оборот землі, засобів виробництва, трудових ресурсів, інвестицій);
– ринковий (ринкова інфраструктура, ринкові й державні регулятори, попит та пропозиція).

Ринкова концепція формування матеріально-технічних ресурсів припускає: регулювання взаємозв'язків суб'єктів ринку матеріально-технічних ресурсів (промислові, торговельно-посередницькі й сільсько-господарські підприємства); диверсифікованість постачальницько-збутової діяльності підприємств на мікрорівні; максимальне вв'язування структури регіонального агровиробництва зі структурою потреб у ресурсах; створення конкурентного середовища в сфері ресурсозабезпечення й стабілізації на цій основі економічної ситуації на ринку матеріально-технічних ресурсів; оптимізацію їхньої номенклатури й підвищення якості; взаємозумовленість процесів керування, виробництва й обігу товарами матеріально-технічного призначення.

Становлення регіональних ринків матеріально-технічних ресурсів проходить суперечливо. Це пов'язане з нерозвиненістю загального ринкового простору, розбалансованістю фінансового господарства, звуження ринку засобів виробництва, посилення тенденцій натуралізації регіонального господарства. Найбільш складною проблемою залишається встановлення тісного зв'язку між збільшенням матеріально-технічних ресурсів і ростом кінцевих результатів агропромислового виробництва. Віддача ресурсів у значній мірі залежить від розвитку ринкових відносин і забезпечує швидкий ріст ефективності при невеликих приростах засобів виробництва. Приріст результатів повинен відбуватися рівномірно протягом довгострокового періоду на основі функціонування ринкового механізму матеріально-технічного забезпечення й товарно-грошової збалансованості.

Найбільш важливими блоками структури й механізму державного регулювання ринку матеріально-технічних ресурсів, на наш

погляд, є: науково-технічні прогнози розвитку аграрної економіки; державні цільові програми матеріально-технічного забезпечення сільського господарства; основні схеми розвитку спеціалізованих центрів технічного розвитку.

До числа основних засобів державної підтримки варто віднести: пряме бюджетне фінансування інвестиційних проектів; відкриття кредитних ліній для забезпечення лізингових операцій і товарного кредитування сільських товаровиробників; організацію машинно-технологічних станцій.

За результатами досліджень інституту сільськогосподарського й агропромислового устаткування США, найбільший вплив на ринок техніки здійснює політика аграрних цін і доходів [6]. З підвищенням цін на сільгосппродукцію аграріїв зростає попит на техніку. В умовах недосконалих регіональних ринків матеріально-технічних ресурсів, високих цін на мінеральні добрива, запасні частини, виробничі послуги, комбікорми цінова частина доходів у сільському господарстві не забезпечує відтворювального процесу. Для оптимального сільськогосподарського відтворення, його розширення й модернізації більшості господарств потрібні інвестиційні кредити, кошти спеціальних фондів, субсидії на поворотній і безповоротній основі й т.д. Ефективність цінових і фінансово-кредитних відносин багато в чому визначається тим, наскільки позитивні співвідношення реального попиту та пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції й послуг, який ріст реальної прибутковості сільськогосподарських товаровиробників [7].

Особливу значимість здобувають питання розвитку й зміцнення виробничої інфраструктури ринку засобів виробництва для АПК (товаропровідна мережа, складське господарство, підйомно-транспортні машини й складське встаткування, кошти обчислювальної техніки й зв'язку, транспорт) [8]. Всі елементи виробничої інфраструктури ринку повинні одержати такий розвиток, який би дозволив в перспективі механізувати й

автоматизувати вантажно-розвантажувальні й транспортно-складські роботи, повністю звільнити споживачів від невластивих їм постачальницьких функцій і взяти на себе всю відповідальність за пошук і транспортування необхідних споживачам матеріальних ресурсів, надання їм комплексу інших сервісних послуг по матеріально-технічному забезпеченню.

Протягом перехідного періоду варто розробити, прийняти й ввести в дію пакет нормативно-методичних матеріалів, що відображають різні сторони діяльності постачальницько-посередницьких формувань і підприємств в умовах ринкових відносин – це оргструктури керування; форми власності й види господарювання; податково-кредитна політика, ціни й тарифи на надані споживачам послуги; взаємини з постачальниками й споживачами, система оцінки й стимулювання праці. Одним з напрямків створення ринку матеріально-технічних ресурсів є формування інфраструктури агросервісу шляхом створення дилерської мережі, прямих зв'язків із заводами-виробниками, установами взаємовигідних партнерських відносин. Кожне постачальницько-виробниче формування повинно мати відповідну виробничо-технічну базу: складські приміщення й устаткування, комп'ютерну техніку й систему чіткого оперативного зв'язку зі споживачами, постачальниками, іншими підприємствами постачання, транспортні засоби та ін.

Невід'ємною частиною ринку засобів виробництва для АПК є товарна біржа, що створює необхідні умови для здійснення купівлі-продажу й обміну продукції матеріально-технічного призначення й сільського господарства [9]. З огляду на практичну відсутність капітальних вкладень, доцільно створювати оптові ринки продукції матеріально-технічного призначення на базі існуючих регіональних служб агросервісу в формі асоціації або приватного акціонерного товариства. Ці ринки необхідно формувати на державному, регіональному і районному

рівнях з метою захисту інтересів сільських товаровиробників і посилення державного регулювання процесу руху товарів.

Неодмінною умовою формування торговельно-посередницької інфраструктури ринку засобів виробництва для АПК є створення конкурентного середовища в сфері товарного обігу, що пояснюється монопольною структурою виробництва з перевагою великих і недостатньо розвинутою мережею дрібних підприємств. Доцільно також відкривати спільні виробництва з наданням податкових і митних пільг підприємствам світового сільськогосподарського машинобудування [10]. Державна підтримка попиту на матеріально-технічні ресурси може проявлятися в зниженні ПДВ при покупці найбільш складних дорогих машин і устаткування. В якості посередників можуть виступати постачальницько-збутові організації, великі оптові бази, біржові структури, торгові дома й магазини.

Найважливішою складовою частиною ринку МТР стає забезпечення агропромислового комплексу засобами виробництва й агросервісних послуг. В умовах ринкових відносин повинні скластися дві форми забезпечення підприємств АПК сільськогосподарською технікою – централізована (пов'язана із системою державного замовлення) і договірна (ринкова).

Можливе перетворення оптової торгівлі в багатоканальну систему й формування ринкової інфраструктури на основі установ товарних бірж, комерційних центрів, посередницьких організацій, що надають послуги маркетингового характеру, інформаційних систем, комерційних банків. Провідними напрямками формування багатоканальної оптової ланки варто вважати економічне стимулювання її створення на базі збутових підрозділів, промислових асоціацій і концернів; перетворення розподільних складів у самостійні оптові підприємства; функціонування торговельно-посередницьких кооперативів і організацію на їхній основі оптових підприємств.

За допомогою розширеного кредитування поставок матеріально-технічних ресурсів комерційними банками під державні гарантії на конкурсній основі можливе поетапне скорочення розміру прямих дотацій і субсидій у вигляді компенсацій видатків сільськогосподарських товаровиробників. Кредитування повинно бути розраховане на весь період виробництва сільськогосподарської продукції від посіву до збирання. У сформованих умовах доцільно використовувати кредитування села за допомогою спеціальної кредитної лінії, відкритої під пільгову ставку НБУ. Доцільно ввести кредитування під майбутній урожай на умовах ф'ючерсних контрактів, що укладаються за договірною ціною, однак такий підхід вимагає відпрацьованої системи страхування, що передбачає державну гарантію відшкодування страхових платежів по всіх видах страхування, повернення більшої частини страхових внесків у випадку їхнього невикористання за підсумками минулого року. Необхідно також вирішити питання про віднесення витрат по добровільному страхуванню майна на собівартість продукції. Треба ефективно використовувати можливості державно-приватного партнерства. Особливо з

врахуванням соціальних та екологічних питань.

Висновки дослідження. Таким чином, першочерговими заходами на етапі формування ринку матеріально-технічних ресурсів для аграрного виробництва є:

– визначення пріоритетних напрямків технологічного й науково-технологічного розвитку АПК;

– розробка державної програми підтримки інноваційної діяльності в сільськогосподарському виробництві;

– визначення джерел фінансування робіт по відбудові науково-технічного потенціалу АПК.

Отже вважаємо, що комплексність, збалансованість і пропорційність розвитку ринку матеріально-технічних ресурсів, забезпечення сільського господарства промисловими засобами виробництва, всіма іншими матеріально-технічними ресурсами, створення відповідної системи сприятиме піднесенню аграрного сектору економіки. І поки наші внутрішні ринки не будуть насичені промисловими засобами виробництва і предметами праці, доки господарства не зможуть їх купити по доступних цінах, до тих пір проблема матеріально-технічного постачання повинна бути в центрі уваги державної політики.

Література:

1. Основні напрями високоефективного розвитку агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К. : ІАЕ УААН, 2012. – 550 с.
2. Partnering for value. Structuring effective public-private partnerships for infrastructure [Electronic resource] // A Deloitte Research study, 2010. – available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Public-Sector/dttl-pspartnering-value-08082013.pdf>
3. Білоусько Я. К. Тенденції і напрями розвитку техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва / Я. К. Білоусько // Агроінком. – К. : Агропромінвест-інтернешнл. – 2007. – N5/6. – С. 46–51.
4. Servaes H., Tufano P. The theory and practice of capital corporate structure / Deutsche Bank. – 2006. – №1. – 90 p.
5. Формування ринків матеріальних ресурсів АПК / За ред. Г. М. Підлісецького. – К. : Інститут аграрної економіки, 2001. – 428 с.
6. Baumol W. The Free-Market Innovation Machine: Analysing the Growth Miracle of Capitalism. – Princeton: Princeton University Press, 2002. – 342 p.
7. Шибанін В. С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства (організаційно-економічні аспекти) / В. С. Шибанін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 276 с.
8. Щурик М. В. Матеріально-технічне забезпечення відтворення земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств макрорегіону // АгроСвіт. – К. : ТОВ «Соло-Фінанс»; УАН. – 2007. – N 5. – С. 9–13.
9. Самсонова О. Ю. Функциональная дифференциация институтов производственной инфраструктуры регионального АПК / О. Ю. Самсонова // TERRA ECONOMICUS. – 2009. – Том 7. – № 1. (Ч. 2). – С. 162–166.

10. Саблук П. Стабільні економічні умови як фактор послідовного підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 12–17.

References:

1. Osnovni naprjamy vysokoefektyvnogo rozvytku agropromyslovogo vyrobnyctva v Ukraini na inovacijnij osnovi [The main directions of development of highly efficient agricultural production in Ukraine on the innovation basis] (2012), Kiev, Ukraine.
2. A Deloitte Research study (2010), "Partnering for value. Structuring effective public-private partnerships for infrastructure", available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Public-Sector/dttlpspartnering-value-08082013.pdf> (Accessed 10.03.2017).
3. Bilous'ko, Ya. K. (2007), "Trends and directions of technical and technological support agricultural production", *Ahroinkom*, vol. 5/6, pp. 46-51.
4. Servaes, H. and Tufano, P. (2006), "The theory and practice of capital corporate structure", *Deutsche Bank*, vol. 1, 90 p.
5. Formuvannya rynkiv material'nykh resursiv APK [Formation material resources agribusiness markets] (2001), *Instytut ahraryoi ekonomiky*, Kiev, Ukraine.
6. Baumol, W. (2002), "The Free-Market Innovation Machine: Analysing the Growth Miracle of Capitalism", Princeton University Press, 342 p.
7. Shebanin, V. S. (2005). Systemne onovlennya i rozvytok material'no-resursnoho potentsialu sil'skoho hospodarstva (orhanizatsiyno-ekonomichni aspekty) [System upgrades and development of material and resource potential of agriculture (organizational and economic aspects)], NNTS IAE, Kiev, Ukraine.
8. Shchuryk, M. V. (2007), "Logistical support playback of Land Resources farm macro", *AhroSvit*, vol. 5, pp. 9–13.
9. Samsonova, O. Yu. (2009), "Funktsyonalnaya dyfferentsyatsyya ynstytutov proizvodstvennoe infrastructure rehyonalnoho AIC", *Terra Economicus*, vol. 7, pp. 162-166.
10. Sabluk, P. (2003), "Stable economic conditions as a factor in the consistent efficiency of agricultural production", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 12-17.